

УДК 343:94(477)»1941/1945»
DOI 10.35433/history.112026

Гінда Володимир,
кандидат історичних наук,
с.н.с. інститут історії України
НАН України (Київ, Україна)
ginda@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8373-148X>

«ДІТИ ОКУПАЦІЙ» – ВИГНАНЦІ ПОВОЄННИХ СУСПІЛЬСТВ

Анотація

Мета даної наукової розвідки полягає в аналізі післявоєнного життя дітей, народжених від ворожих солдатів під час Другої світової війни, ставленню до них післявоєнних суспільств та урядів. **Методологія.** *Методологія* дослідження базується на застосуванні принципів науковості, історизму, системності, об'єктивності. Використання історико-порівняльного, історико-системного, та функціонального методів дозволило авторові дослідити процес виникнення проблеми «дітей окупації», порівняти відношення до них суспільств та урядів у різних протиборчих країнах і спроб вирішення відповідного питання.

Наукова новизна дослідження. У статті вперше на основі наявного вітчизняного та зарубіжного наративу зроблена спроба висвітлення проблеми «дітей окупації», яка досить гостро стояла в перші повоєнні роки в багатьох європейських країнах та СРСР. Розкрито ряд проблем, із якими прийшлося зіткнутися дітям, народжених від солдатів ворожих армій та їх матерям.

Висновки. З'ясовано, що «діти окупації», зазвичай, прирікалися на стигматизацію суспільством, що деформувало їхнє подальше життя винятково через фактор батьківства. Стосовно них виявлялася і ненависть до батьків-загарбників, і комплекси вини та меншовартості (особливо, якщо діти народилися від представників різних рас). Тобто, дітям, які не мали б відповідати за вчинки своїх батьків, довелося сповна натерпітися лише тому, що їх батьками були солдати ворожої армії. Для багатьох «дітей окупації» в Європі пошуки рідного батька стали метою їхнього життя.

Ключові слова: Друга світова війна, «діти окупації», Райх, Червона армія, солдат, суспільство.

Вступ. Плодами «забороненого кохання» жінок із ворогом під час війн часто ставали діти – «діти окупації», як зазвичай висловлюються історики. У Європі вперше увагу на таких дітей звернули після завершення Першої світової війни, у нас же про них воліють не згадувати донині.

Зазначена тема розвідки вже була предметом уваги зарубіжних істориків. Зокрема австрійська історикиня Барбара Штельцель-Маркс ґрунтовно висвітлила життя австрійських дітей, народжених жінками від радянських військовослужбовців. Детально розкрила становище малюків та матерів у післявоєнній Австрії, а в окремих випадках спробувала показати їх подальшу долю у дорослому віці (Штельцель-Маркс, 2016, 2012, 2009). Її колега, німецька дослідниця сексуального насилля під час Другої світової війни, Регіна Мюльхойзер у своїх розвідках торкається теми німецьких дітей, народжених від червоноармійців та американських солдатів (Мюльхойзер, 2009). Ставлення німецького післявоєнного суспільства та держави до дітей, народжених від чорношкірих американських солдатів, ґрунтовано висвітлила у своїй статті росіянка Дарина Плохова (Плохова, 2012). Проблеми дітей, народжених жінками від німецьких солдатів у СРСР, присвячені розвідки Георгія Зотова (Зотов, 2012) та Тамари Вронської (Вронська, 2009).

Мета статті – на основі наявних нарративних джерел дослідити життя дітей народжених жінками від солдатів ворожих армій. Показати їх соціальний статус у післявоєнних суспільствах та відношення урядів окремих держав.

Виклад основного матеріалу

Під час Другої світової війни долею дітей, народжених від військовослужбовців Вермахту, певною мірою переймалося керівництво Райху. Радянська ж влада ніколи не турбувалася про народжених німкенями дітей від червоноармійців. Нацистський уряд ділив малюків на народжених від жінок, наближених до арійської раси (голландки, норвежки, данійки, французенки), і «унтерменшів». Першій категорії створили всі умови для виховання у межах реалізації проекту «Лебенсборн» (в перекладі з німецької – «Джерело життя»). Це були будинки материнства для незаміжніх жінок. Ідея створення таких закладів належить Г. Гімmlеру.

Своєму особистому лікарю необхідність створення «Лебенсборн» Гімлер пояснив так: «Я створював “Лебенсборн” насамперед для того, щоб справитися з нагальною потребою та надати чистим у расовому відношенні, незаміжнім жінкам можливість завести дитину. Там ці жінки могли б у нормальних умовах спокійно прожити кілька тижнів до народження дитини, очікуючи велику подію. Навряд ви собі уявляєте, що значить для жінки, яка звикла до образ і принижень через те, що її дитина незаконна, прийти в будинок, де вона може розслабитися тілесно та духовно, отримати медичну допомогу і відчувати, що всі раді дитині, яку їй доведеться народити» (Керстен, 2004, с.243).

Офіційно «Лебенсборн» відкрили 12 грудня 1935 року. Спочатку як мережу притулків, куди дівчата Німеччини могли здавати позашлюбних малюків. Від 1940 року функції організації розширилися – вона стала відкривати пункти у захоплених країнах Європи, яких нараховувалося: у Норвегії – 10, Польщі – 3, Данії – 2, по одному в Нідерландах, Франції та Люксембурзі (Зотов, 2012, 19 вересня).

Уже під час Другої світової війни однією з найважливіших функцій «Лебенсборна» стало переправлення дітей з окупованих територій до Райху для їх подальшого онімечення. Малюків зазвичай насильно забирали у батьків чи викрадали. У 1946 р. історики підраховали, що в такий спосіб викрали та відправили до Німеччини понад 250 тис. дітей (Зотов, 2012, 3 жовтня).

Щодо дітей, народжених від німців на східних територіях, спершу існувала невизначеність. Утім 1942 року, коли Вермахт зазнавав великих людських втрат на Східному фронті, виникає ідея спрямовувати їх до притулків «Лебенсборн», там «аріюзувати» та згодом використовувати як солдатів. При цьому все відбувалося як за згодою, так і без згоди матерів. До речі, втрати Вермахту занепокоїли самого А. Гітлера, який планував після завершення війни дозволити в Німеччині бігамію (двоєженство), щоб швидко поповнити чисельність німецької раси. Згідно з планом, право мати двох дружин спочатку отримали б кавалери Німецького золотого і Лицарського хрестів як спеціальну нагороду за героїзм у бою. У майбутньому це право поширювалися на всіх, хто проявив видатні бойові якості у війні. Існували і певні обмеження: чоловік міг

заводити другу дружину за умови, що зможе обох матеріально утримувати (Керстен, 2004, с.237-238).

Від 1942 року малюків із СРСР привозили до Польщі в дитячий концтабір у Лодзі. Після цього цілий штат лікарів і експертів визначав «расову цінність» дитини – включно з психологічними тестами та медичним відбором. «Расовий іспит» складався з 62 пунктів: майбутній «арієць» мав відповідати «расі панів» за формою черепа, тіла, кольору очей і волосся. Особлива увага надавалася здоров'ю. Відомий випадок, коли трирічну дівчинку Розалінду удочерила німецька родина. Однак через рік, коли лікар СС, який відвідував родину, виявив у Розі приступи епілепсії, не звертаючи уваги на протести батьків, дитину забрали, а потім запроторили до Освенцима (Зотов, 2012, 3 жовтня).

Після онімечення дітей віддавали у німецькі родини на виховання. Чеський історик Франтишек Коліла в інтерв'ю журналісту Георгію Зотову зазначав: «Зазвичай онімечення тривало 3–4 місяці. Потім дитину віддавали для усиновлення бажаним батькам. Слов'янське походження дітей трималося у таємниці і мало кому з прийомних батьків говорили про національність “сиріт”. Умови утримання і виховання в “арійському дусі” регулярно перевірялися інспекторами СС і лікарями “Лебенсборна”, які відвідували прийомні родини» (Зотов, 2012, 3 жовтня).

Також у березні 1943 р. нацистська влада ухвалила рішення, згідно з яким при народженні позашлюбної дитини від німецького солдата східні жінки отримували право на аліменти. Цікаво, що виплачувати їх мала намір держава, а не солдат. Жінкам, охочим отримувати допомогу, потрібно було довести, що дитина народжена від німецького солдата чи чиновника.

«При реєстрації позашлюбних дітей, які народжені від німецьких батьків, потрібно одночасно надати докази, які підтверджують батьківство німецького солдата» (Ковалев, 2012, с.589).

Як цитує далі у своєму дослідженні німецькі розпорядження Б. Ковальов, якщо мати при реєстрації позашлюбної дитини в РАЦСі вказувала, що батьком дитини є німецький солдат, чиновник РАЦСу мав зняти в матері свідчення, хто є батьком (прізвище, ім'я, звання, військова частина, поштовий номер, в окремих випадках – тільки рід військ батька) і що призвело до інтимних відносин (перебування на

квартирі, робота матері у військовій частині та інше), та чи визнає солдат батьківство. Чиновник був зобов'язаний уточнити, з якими іншими чоловіками вона мала сексуальні відносини в період зачаття (Ковалев, 2012, с.589).

Листи, фотокарточки батька вважались додатковими доказами батьківства, які слід було прикріпляти до акту. Волосний старшина давав висновок, чи заслуговують свідчення матері довіри, допитував ще можливих з боку матері знайомих свідків, брав відтиски всіх 10 пальців і якнайшвидше спрямовував матеріали, зі своїм висновком, районному бургомістру.

Утримання дітей, відносно яких встановлено, що батьком їх є німецький громадянин, забезпечувалося виплатою допомоги. Її розмір становив щомісячно 200 руб. і виплачувався матері районною касою щомісячно, наперед, від дня народження дитини. У разі наявності особливих обставини, допомога на утримання за заявою матері або опікуна, могла бути збільшена до 300 руб. щомісячно. Суми, які виплачуються районами таким дітям, мали братися із загального фонду забезпечення. Коли батьківство німецького громадянина не встановлювалося з достатньою достовірністю, то допомога не виплачувалася. У такому випадку матері повинні були отримувати допомогу від Управління із загальних засобів забезпечення» (Ковалев, 2012, с.589-590).

Історики донині не можуть чітко визначити, скільки таких дітей було народжено в тій чи іншій країні. Переважно наведені ними цифри не є усталеними – передусім через відсутність відповідної статистики. Наприклад, у Франції вважається, що французьки народили від німців 200 тис. малюків, у Норвегії – від 10 до 12 тис. (Зотов, 2009, 20 липня). В Австрії, згідно з офіційними джерелами, від 1946 до 1953 р. народилося 8 тис. «дітей окупації», батьками яких були іноземні солдати (американці, французи, червоноармійці), але історики припускають, що до 1955 року їх чисельність сягнула щонайменше 20 тис. (Stelzl-Marx, 2009, р.362). У Німеччині відповідна цифра коливається від 94 до 100 тисяч (Плохова, 2012, с.412; Stelzl-Marx, 2009, р.362). Лише у Західній Німеччині на 1955 р. нараховувалося 66 тис. «дітей окупації», у половини з них батьками були американські солдати (Stelzl-Marx, 2009, р.362)

Скільки їх народилося на території СРСР, наразі невідомо. Щоправда, деякі дослідники вважають, що ця цифра сягала 100 тисяч. Зокрема, американський історик Курт Блаумайстер в одному зі своїх інтерв'ю заявив, що за його підрахунками, в Росії, Прибалтиці, Білорусії й Україні в період окупації народилося від 50 до 100 тисяч дітей від німців (Зотов, 2011, 20 липня). У процентному відношенні це – незначна цифра, враховуючи кількість населення, яке проживало на окупованій території СРСР – 73 млн людей.

Певні розрахунки з цього приводу озвучили ще під час німецько-радянської війни нацистські командувачі. У вересні 1942 року на нараді у А. Гітлера командир бронетанкової дивізії, генерал-полковник Рудольф Шмідт зауважив: на Східному фронті слід чекати, що місцеві жінки народять від солдатів Вермахту 1,5 мільйона дітей (750 тис. хлопчиків і стільки ж дівчаток). До таких висновків Р. Шмідт прийшов за допомогою доволі простої і, головне, ненадійної арифметики. Він припустив (бо жодних обліків у цьому плані не велося), що з 6 мільйонів німецьких солдатів на Східному фронті половина мала сексуальний контакт зі слов'янками, в результаті чого кожна друга мала народити дитину (*Mühlhäuser, 2009, p.46-47*). Таку «арифметику» всерйоз сприймати не варто, адже вона впливає із припущень і здогадок.

«Діти окупації», згідно з тодішніми суспільними настроями, вважалися заплямованими двічі: адже були народжені поза шлюбом і від зв'язків із ворогом (Stelzl-Marx, 2009, p.354).

Абсолютній більшості з них довелося рости в атмосфері, коли рідні приховували походження, а сусіди чи однолітки ляляли презирливими словами (залежно від країни): «німчик», «німецький виродок», «російська дитина», «сволота» (так називали дітей, народжених німкенями від чорношкірих солдатів США), насміхалися, не дружили з ними. Іншими словами, соціальне оточення відштовхувало їх від себе, що завдавало відчутної шкоди дитячій психіці. Були випадки, коли, ламаючись, вони погоджувалися, що є неповноцінними, вигнанцями суспільства. Іноді психологічні травми давали знати про себе вже в дорослому віці у формі комплексів, наприклад, сорому за своє походження або провини. Щоправда були й такі, яких, як пише Барбара Штельцель-Маркс, постійні пригнічення, навпаки, стимулювали до постійного вдосконалення, аби завжди бути кращим від інших і довести свою

профпридатність суспільству (Stelzl-Marx, 2016, p.76). Відповідно, такі діти могли бути більш цілеспрямованими, не боятися життєвих труднощів і проблем.

Варто зазначити, що несприйняттю суспільством дітей від німців у деяких країнах сприяла влада. Найбільш жорстоко з ними обійшлися в Норвегії. Тут дітей, яких норвежці зневажливо називали «німецькими виродками» або «нацистською ікрою», оголосили «недоумками», 90 % з них помістили в будинки для душевно хворих, де вони перебували до 1960-х років. Уже згодом «Союз дітей війни» (організація, створена на теренах Норвегії з метою захисту «дітей окупації» і пошуку ними своїх батьків, що нараховує понад 150 членів) заявив, що їх використовували для експериментів з медичними препаратами. Лише 2005 року здоровий глузд переміг, і парламент Норвегії на державному рівні приніс вибачення таким дітям, а парламентський комітет юстиції визначив розмір компенсації за всі поневіряння, що їм довелося пережити, – 3 тис. євро. Так Норвегія стала першою країною світу, яка визнала категорію «дітей окупації» та погодилася виплатити їм грошову компенсацію. Сума може бути збільшена у 10 разів, якщо діти німців нададуть документальні підтвердження того, що вони зіштовхнулися з ненавистю, страхом і недовірою через своє походження. Це визначення викликало скандал у правових організаціях, які справедливо наголосили, що важко документально довести побої, образливі прізвиська, презирство, адже більшість людей, винних в утисках, вже померли (Карцев, 2018).

У Франції до «німецьких» дітей поставилися лояльніше, ніж у Норвегії. Все обмежилось заборонаю вивчати німецьку мову та носити німецькі імена. Звичайно, багатьом «дітям бошів» не вдалося уникнути принизливих прізвиськ і образ. Від багатьох відмовилися матері і вони виховувалися в дитбудинках. У 2006 році «діти бошів» об'єдналися в асоціацію «Серця без кордонів». Створив її Жан-Жак Делорм, батьком якого був солдат Вермахту. Асоціація на 2012 р. нараховувала 300 людей. Завдання свого дітища Делорм в одному з інтерв'ю схарактеризував таким чином: «Ми заснували цю асоціацію, оскільки французьке суспільство утискувало наші права. Причина – ми були франко-німецькими дітьми, зачатими в часи Другої світової війни. Об'єдналися ми для того, щоб спільно займатися пошуком наших батьків, допомогти один одному та

провести роботу зі збереження історичної пам'яті. Чому тільки тепер? Раніше це було неможливо зробити – тема була табу» (Кириленко, 2010). Від 2009 року в Німеччині діє закон, згідно з яким діти, народжені у Франції від солдатів Вермахту, можуть отримати німецьке громадянство.

Практично нічого не відомо про долі дітей, народжених від німців у СРСР. Певною мірою розробку цієї теми науковцями гальмує відсутність джерельної бази в доступних для істориків архівосховищах. Більшість дітей, народжених від німців, померли, а ті, які залишилися, не воліють про це говорити або досі не знають правди про своє походження. Із документів і свідчень очевидців, яких вдалося розшукати дослідникам, виходить, що в СРСР із такими дітьми обійшлися набагато гуманніше, ніж у Європі. Ймовірно, тут таки відіграло свою роль небажання афішувати проблему назагал, щоби не піддати сумніву тезу про «всенародну боротьбу» населення окупованих територій проти ворога.

Звичайно, у Радянському Союзі діти від німців також піддавалися обструкції суспільства, але не так жорстко. Більшість із них прожили своє життя нормально, отримали освіту, мали роботу, власні родини. Земляки з часом забули про їхнє походження і ставилися до них без упереджень. Щоправда, напередодні завершення Другої світової війни окремі партійні урядовці намагалися «захистити» цих дітей від цькування. Вони пропонували відібрати їх у матерів і, змінивши прізвища, влаштувати у дитячі будинки. Але в такому «захисті» було більше шкоди, ніж користі.

Ініціатором своєрідного захисту виступив відомий радянський історик, заступник наркома закордонних справ Іван Майський і група депутатів Верховної Ради СРСР. 24 квітня 1945 р. від них на ім'я Й. Сталіна надійшов лист, зміст якого стосувався дітей. У тексті ситуація окреслювалась як «невеличке питання», що стосувалась «так званих «німчат»». Автори звернення констатували, що «важко встановити точну кількість цих дітей, але судячи з часткових даних, кількість їх по всій території, ... обчислюється, можливо, тисячами». Розв'язати головну проблему, сформульовану у листі: «Що робити з цими дітьми?» пропонувалось у такий спосіб: «вилучити всіх цих «німчат» із тих родин, де вони зараз перебувають, знеособити їх, змінити прізвища і як сиріт невідомих батьків розіслати для виховання в різні дитячі будинки для того, щоб навіть адміністрація

цих закладів не знала про їх походження. Такий захід став би забезпеченням дітей цієї категорії від наслідків їх походження. Але якщо до цього заходу вдається, то його треба вжити терміново, доки «німчата» перебувають у тому віці, коли у них не залишилося ніяких спогадів про обставини свого походження» (Вронська, 2009, с.305). Автори листа, погоджуючись із тим, «діти, звичайно, не відповідальні за гріхи своїх батьків», одночасно констатували неминучість жадливості їх життя. Серед можливих наслідків, до яких гіпотетично могла привести ситуація називались такі : «багато хто з них, ймовірно, перетвориться на шкідливих членів суспільства, навіть на злочинців» (Вронська, 2009, с.305).

Копії листа були надіслані також В. Молотову, К. Калініну, М. Швернику та А. Вишинському.

Аналогічна пропозиція надійшла до Президії Верховної Ради СРСР (голові Палати Союзу РСР А. Андрєєву і голові Палати Ради національностей М. Швернику) від групи депутатів Верховної Ради СРСР, де в стислій формі викладалася ініціатива позбавлення матерів їхніх дітей. Дослідниця Тамара Вронська переконана, що ця «ініціатива» була організована «згори», про що свідчить заздалегідь заготовлений надрукований текст і місце для підписів депутатів (Вронська, 2009, с.306). У зверненні зазначалося: «Вносимо пропозицію (поставити) на обговорення Уряду питання про дітей, які народилися від німців у період тимчасової окупації в деяких областях і краях Радянського Союзу. Дітей, народжених від німців, забрати у матерів і розподілити їх по дитячих будинках Радянського Союзу. Під час прийому у дитячий будинок дитині дати нове ім'я. Адміністрація дитячого будинку не повинна знати, звідки дитина надійшла і чия вона». (Вронська, 2009, с.306). Документ підписали п'ятнадцять осіб, серед яких 13 жінок (жодної з України).

На жаль, не відомо, чи ухвалив радянський уряд відповідне рішення, оскільки дотепер не вдалося віднайти відповідних документів, а так само і відомчих приписів з цієї проблеми.

Чиновники, по суті, пропонували зробити «німчиків» круглими сиротами, а матерям завдати психологічних травм. Детальний аналіз листа Майського та його однодумців, формує враження, що урядовці насамперед турбувалися не за «німчат», а переслідували мету покарати жінок, відібравши у них дітей. При цьому, як видно з документа, вони не виокремлювали з середовища

жінок, які прижили дітей внаслідок добровільного чи примусового співмешкання з німцями. На їхнє переконання, і те, й інше було негідною поведінкою для жінки. Цинічною в листі є теза про те, що діти внаслідок постійного цькування суспільства «перетворюються з часом на шкідливих членів суспільства, навіть злочинців». Хоча й заперечувати її не варто. Ймовірніше, такі діти виростили б із масою комплексів, як уже зазначалося.

Якщо вже І. Майський насправді так опікувався долею цих нещасних, то мав би запропонувати Сталіну, щоб уряд розробив програму переселення жінок із дітьми (звичайно, за їх бажанням) на інші місця проживання, щоб уникнути осуду в суспільстві, або на законодавчому рівні заборонив психологічний тиск на них. А так, все це більше скидається на чергову спробу покарати відповідну категорію жінок, тепер уже на державному рівні.

Доволі влучно охарактеризувала ці намагання урядовців Т. Вронська: «Ініціатори такого роду репресій і “підписанти” не замислилися над тим, що більшість жінок вони карали вдруге. Оскільки перший раз над ними вчинили наругу німці, коли гвалтували нещасних, а потім їх за це покарала “рідна” влада, якої вони чекали у своєму нещасному становищі. А чи ставали щасливішими ті нещасні діти від того, що їх забирали у матерів, які годували їх своїм молоком, співали колискових пісень!?» (Вронська, 2009, с.306).

Доля «дітей окупації» турбувала й німецьке та австрійське післявоєнні суспільства. Особливо це стосувалося малюків, народжених від афроамериканських солдатів, кількість яких на 1955 р. у Німеччині становила 4 тис. (Плохова, 2012, с.412). Проблему їх виживання та адаптації німецькі політики вирішували на державному рівні. І тут варто наголосити, що своїми ідеями вони не сильно відрізнялися від радянських колег. У 1952 р. з ініціативи Соціал-демократичної партії Німеччини в Бундестазі створили комітет з вирішення проблеми правового стану «дітей окупації», які народилися поза шлюбом. Особливе місце члени комітету відводили «кольоровим» дітям: «Чорношкірі метиси становлять особливу групу поміж окупаційних дітей, які представляють особливий вид людської і расової проблеми... У відповідальних осіб...уже давно були думки про долю цих метисів, для яких не відповідають кліматичні умови нашої країни. Можливо, було б краще для них,

якби їх відправили на батьківщину їх батьків» (Плохова, 2012, с.413).

Отже, німці хотіли вирішити проблему «негідних дітей» шляхом їх фізичного усунення з місць постійного проживання. Ось тільки – на відміну від радянських чиновників – пропонували відіслати дітей не до сиротинців, а до іншої країни. Звичайно, мова йшла про чорношкірих афронімців, яких не складно було відрізнити у «білому» суспільстві. Цікавим також є формулювання «вид людської і расової проблеми», яке засвідчує, що расова ідеологія і після «денацифікації» міцно сиділа у свідомості деяких німців. А отже вони були не в змозі робити свої висновки без расових упереджень.

На практиці ідея відправлення афронімецьких дітей на батьківщину їхніх батьків у Німеччині не була реалізована, хоча активно впроваджувалася у життя в Австрії. Тут вона проявилася у ставленні до чорношкірих дітей під час навчання в школі, де акцент у навчанні робили на іноземних мовах, розраховуючи на те, що вони врешті-решт переїдуть туди, де знайдуть суспільство, яке буде їм більше підходити. Передусім, ішлося про США та Африку (Плохова, 2012, с.414).

Не кращою була ситуація з рештою «дітей окупації». Зневага до їхніх матерів переходила і до них. Дискримінація психологічно тиснула на дітей, вони почувалися вигнанцями й аутсайдерами, постійними об'єктами глузувань, погорди й агресії. До 1960-х років наліпка «російська дитина» у НДР була синонімом чогось ганебного та меншовартісного, презирливого. З «дітьми окупації» «арійські» діти переважно не товаришували – це вважали «непристойним». Фердинанд Рідер, народжений у лютому 1947 року від радянського солдата, згадував, що завжди був небажаним гостем вдома у сусідів, а батьки однокласників, дізнавшись хто його батько, забороняли своїм дітям товаришувати з ним (Stelzl-Marx, 2009, p. 364).

Не кращою була ситуація і у власних родин. Дітям часто доводилося чути нарікання матерів, що через них вони не змогли влаштувати своє особисте життя. Деякі з них, намагаючись вийти заміж, віддавали дітей на виховання дідусів та бабусь. Відтак діти не розуміли, чому живуть окремо від мами, яка вже мала свою родину. Ті ж, хто залишався жити з матерями, заміжніми за німцями, інколи змушені були терпіти побої вітчимів, або залишати родину. Вітчими

не могли змиритися з походженням пасинків, особливо чорношкірих, тому вимагали, щоб дружини віддали їх до притулків або прийомним батькам, намагаючись таким чином забезпечити себе від насмішок сусідів. «Моє дитинство і юність були більше ніж складними, адже я був дитиною окупанта, тому у своєму маленькому місті постійно зазнавав дискримінації... У 1952 р. мати вийшла заміж за чоловіка з нашого населеного пункту, і я не зміг залишитися в родині. Через моє походження я був об'єктом ненависті вітчима. З шести років мене виховували прийомні батьки. Прийомні батьки забороняли мені спілкуватися з рідною мамою. Мій шлях до школи завжди пролягав повз будинок матері, і я бачив її багато разів, але не міг заговорити. Згодом мати відмовилася від моїх непевних спроб контакту, адже я був причиною її конфліктів з вітчимою», – констатував із сумом син радянського солдата М. Ренате (Stelzl-Marx, 2009, р. 365-366).

«Діти окупації» у повоєнному світі – це покоління напівсиріт і вигнанців суспільства, якому часто доводилося боротися за «місце під сонцем». Вони стали заручниками політичних, расових, ідеологічних, соціальних обставин. Від більшості цих дітей відмовлялися рідні батьки (або часто й не знали про їхнє існування, бо залишили окуповану територію до їх народження). Тож малюкам доводилося рости без уваги та матеріальної підтримки з боку біологічних батьків.

На жаль, донині більшість європейських держав не принесла вибачень цій категорії тепер вже дорослих людей, яким довелося стільки натерпітися від своїх співвітчизників і урядів у перші післявоєнні роки лише тому, що мали «чужого» батька. Дана тема потребує подальшого вивчення на міждержавному рівні.

Подяка. Висловлюю вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримував фінансової підтримки для проведення дослідження й публікації цієї статті.

Джерела та література

Вронська, Т. (2009). Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні (1917–1953 рр.), К.: Інститут історії України НАН України. 486 с.

Зотов, Г. (2012). Тайна детей «Лебенсборна». Куда делись 50 000 малышей, украденных эсэсовцами в СССР? // Аргументы и Факты. 19 сентября.

Зотов, Г. (2012). «Похитители жизней». Домой вернулись три процента // Аргументы и факты. 3 октября.

Зотов Г. (2011) Наши немчики // Аргументы и факты. 20 июля.

Карцев, Д. (2018) Норвегия извинилась перед женщинами, вступившими в связь с солдатами вермахта. После войны их держали в лагерях, лишали паспортов и высылали из страны. Meduza. URL: <https://meduza.io/feature/2018/10/18/norvegiya-izvinilas-pered-zhenschinami-vstupivshimi-v-svyaz-s-soldatami-vermahta-posle-voyny-ih-derzhali-v-lageryah-lish>. (Accessed 18 October 2018).

Керстен, Ф. (2004). Пять лет рядом с Гиммлером. Воспоминания личного врача. 1940–1945 гг. М.: Центрполиграф, 243 с.

Кириленко, А. Гонимые дети Второй мировой. Радио свобода. URL: <https://www.svoboda.org/a/2035506.html>. (Accessed 8 May 2010).

Ковалев, Б. (2011). Повседневная жизнь населения России в период нацистской оккупации. М.: Молодая гвардия. 656 с.

Плохова, Д. (2012). Дети оккупации. К истории африканской диаспоры в Германии // Африканский сборник – 2011 / Рос. акад. наук, Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера) РАН, Санкт-Петербургский государственный университет, Восточный факультет; [отв. ред. А. Ю. Желтов, редкол.: В. Ф. Выдрин и др.]. – Санкт-Петербург. pp. 412–418.

Mühlhäuser, R. (2009). «Diskriminiert, als sei es ein Negerbastard» Der Nationalsozialistische Blick auf die Kinder deutscher Soldaten und einheimischer Frauen in den besetzten Gebieten der Sowjetunion (1942–1945). Am 21. ... WERKSTATT Geschichte / Heft 51. Klartext Verlag, Essen. pp. 43–55.

Stelzl-Marx, B. (2016). «Ich bin stolz, ein Besatzungskind zu sein» Resilienzfaktoren von Nachkommen sowjetischer Soldaten in Österreich, in: Elke Kleinau & Ingvill C. Mochmann (Hg.), Kinder des Zweiten Weltkrieges – Stigmatisierung, Ausgrenzung und Bewältigungsstrategien. Frankfurt – New York. pp. 73–92.

Stelzl-Marx, B. (2012). Die unsichtbare Generation // Wiener Zeitung Nr. vol. 180. pp. 37.

Stelzl-Marx, B. (2009). Die unsichtbare Generation: Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland. In: Historical Social Research vol. 34. pp. 352–372.

References

Vronska, T. 2009. Zaruchniki totalitarnogo rezhimu: represii proti rodin «vorogiv narodu» v Ukraïni (1917–1953 rr.), K. 486. [in Ukrainian].

Zotov, G. 2012. Tayna detey «Lebensborna». Kuda delis 50 000 malyshey, ukradennykh esesovtsami v SSSR? // Argumenty i Fakty. 19 sentyabrya. [in Russian].

Zotov, G. 2012. «Pokhititeli zhizney». Domoy vernulis tri protsenta // Argumenty i fakty. 3 oktyabrya. [in Russian].

Zotov, G. 2011. Nashi nemchiki // Argumenty i fakty. 20 iyulya. . [in Russian].

Kartsev D. 2018. Norvegiya izvinilas pered zhenshchinami, vstupivshimi v svyaz s soldatami vermakhta. Posle voyny ikh derzhali v lageryakh, lishali pasportov i vysylali iz strany. Meduza. URL: <https://meduza.io/feature/2018/10/18/norvegiya-izvinilas-pered-zhenshchinami-vstupivshimi-v-svyaz-s-soldatami-vermahta-posle-voyny-ih-derzhali-v-lageryah-lish>. (Accessed 18 October 2018).

Kersten, F. 2004. Pyat let ryadom s Gimmlerom. Vospominaniya lichnogo vracha. 1940–1945 gg. M. 243. [in Russian].

Kirilenko, A. Gonimye deti Vtoroy mirovoy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.svobodanews.ru/content/article/2035506.html>. [in Russian].

Kovalev, B. 2011. Povsednevnyaya zhizn naseleniya Rossii v period natsistskoy okkupatsii. M. 656. [in Russian].

Mühlhäuser, R. 2009. «Diskriminiert, als sei es ein Negerbastard» Der Nationalsozialistische Blick auf die Kinder deutscher Soldaten und einheimischer Frauen in den besetzten Gebieten der Sowjetunion (1942–1945). Am 21. ... WERKSTATT Geschichte / Heft 51. Klartext Verlag, Essen. pp. 43–55. [in German].

Stelzl-Marx, B. 2016. «Ich bin stolz, ein Besatzungschild zu sein» Resilienzfaktoren von Nachkommen sowjetischer Soldaten in Österreich, in: Elke Kleinau & Ingvill C. Mochmann (Hg.), Kinder des Zweiten Weltkrieges – Stigmatisierung, Ausgrenzung und Bewältigungsstrategien. Frankfurt – New York. pp. 73-92. [in German].

Stelzl-Marx, B. 2012. Die unsichtbare Generation // Wiener Zeitung Nr. vol. 180. pp. 37. [in German].

Stelzl-Marx, B. 2009. Die unsichtbare Generation: Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland. In: Historical Social Research vol. 34. pp. 352-372. [in German].

**Ginda Vladimir. «CHILDREN OF THE OCCUPATION» –
EXILES OF POSTWAR SOCIETIES**

Abstract

The purpose of this scientific investigation is to analyze the postwar life of children born to enemy soldiers during World War II. The attitude of postwar societies and governments to them. Methodology. The research methodology is

based on the application of the principles of scientificity, historicism, systematics, objectivity. The use of historical-comparative, historical-systemic, and functional methods allowed the author to investigate the process of the problem of «children of occupation», to compare the attitudes of societies and governments in different warring countries and attempts to resolve the issue.

Scientific novelty of the research. In the article, for the first time, on the basis of the existing domestic and foreign narrative, an attempt is made to cover the problem of «children of occupation», which was quite acute in the first postwar years in many European countries and the USSR. A number of problems that children born to soldiers of enemy armies and their mothers had to face were revealed.

Conclusions. It was found that the «children of occupation» were usually doomed to be stigmatized by society, which distorted their future life solely due to the factor of fatherhood. There was hatred for the parents-invaders, and complexes of guilt and inferiority (especially if the children were born of different races). That is, children who should not be held accountable for their parents' actions had to be patient only because their parents were soldiers of the enemy army. For many «children of occupation» in Europe, the search for a father became the goal of their lives.

Key words: *World War II, «children of occupation», Reich, Red Army, soldiers, society.*

Ginda Włodzimierz. „DZIECI OKUPACJI” – WYGNAŃCY POWOJENNYCH SPOŁYCZEŃSTW

Streszczenie

*Celem tych badań naukowych jest analiza powojennego życia dzieci urodzonych przez żołnierzy wroga podczas II wojny światowej, postawy powojennych społeczeństw i rządów. **Metodologia.** Metodologia badań opiera się na zastosowaniu zasad naukowości, historyzmu, systematyki, obiektywizmu. Zastosowanie metod historyczno-porównawczych, historyczno-systemowych i funkcjonalnych pozwoliło autorowi zbadać powstanie problemu „dzieci okupacji”, porównać ustosowanie społeczeństw i rządów w różnych walczących krajach oraz próby rozwiązania tego problemu. **Nowość naukowa badań.** W artykule po raz pierwszy, w oparciu o istniejącą narrację krajową i zagraniczną, podjęto próbę ujęcia problemu „dzieci okupacji”, który w pierwszych latach powojennych był dość dotkliwy w wielu krajach Europy i ZSRR. Ujawniono szereg problemów, z jakimi starły się dzieci urodzone przez żołnierzy armii wroga i ich matki. **Wnioski.** Stwierdzono, że „dzieci okupacji” były zazwyczaj skazane na napiętnowanie przez społeczeństwo, które wypaczało ich przyszłe życie wyłącznie przez czynnik ojcostwa. Była nienawiść do rodziców-najeźdźców,*

kompleksy poczucia winy i niższości (zwłaszcza jeśli dzieci urodziły się z różnych ras). Oznacza to, że dzieci, które nie powinny być pociągane do odpowiedzialności za działania swoich rodziców, musiały być cierpliwe tylko dlatego, że ich rodzice byli żołnierzami wrogiej armii. Dla wielu „dzieci okupacji” w Europie poszukiwanie ojca stało się celem ich życia.

Słowa kluczowe: II wojna światowa, „dzieci okupacji”, Rzesza, Armia Czerwona, żołnierze, społeczeństwo.

Статтю надіслано до редколегії 15.09.2021 р.
Статтю рекомендовано до друку 25.10.2021 р.